

Yşk şerbedi / hekaýa

Category: Kitapcy, Sözler, Taryhy proza

написано kitapcy | 21 январа, 2025

Yşk şerbedi / hekaýa YŞK ŞERBEDI

Tilki sapalakly Çingiz han agzalalyk döretmegi başaransoň, Jelaleddiniň goşunyň galabasy bölünip gitdi. Onuň daş-töwereginde diňe ýedi ýüz sany ygrarly türkmen jigitleri galdy. Şeýle-de bolsa, Soltan söweşmegi ýüregine berk düwdi. Jeň meýdany Hind derýasynyň ýakasydy. Türkmen nökerleri jahana ot berip, ýeňilmezek hasap edilýän mongol hökümdarynyň leşgerleri bilen gurt darkaşyny gurdular. Zarba çydaman, hatda Çingiz hanyň özem, atyny ýüzin salyp, it masgarasy bolup gaçdy. Ýöne munda ýene hanyň hilegärligi dadyna ýetişdi. Ätiýaçlykda goýan goşuny gapdaldaky bukudan çykyp çozdy. Türkmen jigitleri iň soňky demine çenli gaýratly söweşdiler. Emma boýun egmediler. Haçanda soltanyň ýeke özi galanda

derýanyň beýleki kenaryna atyny suwa urduryp geçdi hem-de gylyjyny bulaýlap doňnara daşa dönen Çingiz hana azm urdy. Bu görnüşe haýran galan gazaply han tisginjiräp özüni dürsedi-de, ýanyndaky ogullaryna garap, şu meşhur sözlerini aýtdy:

– Hanha, atanyň ogly şeýle bolmalydyr!

Bu sözler soňra şol döwrüň taryhçysy Reşideddiniň ýazgylarynda ymykly orun aldy. Hawa, Çingiz han soltany herhal, ýeňdi. Jelaleddin jahanyň dowzah oduny tas söndüripdi we onuň kalbyny tary-mar kyldy. Gahar-gazapdan ýaña hanyň gözlerinden şorumtyk goşa gözýaş düwmelendi. Ogullary muny görüp günäli şekilde başlaryny aşak saldylar. Han soňra sary sakgalyny penjeläp, möjek kimin uwap goýberdi. Wagt geçdigiçe başga pikirem onuň inini tikenekletdi. Bu garadan gaýtmaz soltan özi dirikä şeýdip ýör. Sanalgysy dolaýsa dagy tohum-tijine gün bermez. Pürreläp tüketmegem ahmal. Ony her edip, hesip edip gülmegiň gamyny iýmeli. Güýç bilen-ä aldyrmady. Ýene mekirlige ýüz urmaly. Muny niçik gurnamaly?.. Ol ýeke özi köp kelle döwdi. O ýandan, bu ýandan Jelaleddiniň öz garşysyna ýene goşun toplaýandygy hakyndaky ýakymsyz habarlar gelip başlady. Oňa has darykdy. Baş ýüze golaý aýalynyň iň näzeninleriniň näzeninlerem hökümdaryň göwnüni awlap bilmeýärdi. Ol hut kapasa düşen ýolbarsa dönüpdi. Tejribeli han bu ahwalyny leşgerlerine bildirmeýärdi. Diňe ýeke göz Subudaý batyr hökümdarynyň gizlin bir syrynyň barlygyny syzýardy. Ýöne dil ýarmaga milt edip bilenok.

Han günlerde bir gün süňniýeňil turdy. Soňky wagtlarda ilkinji gezek ýyrşardy. Gulply gapynyň açary tapylaýdy öýdýän. Ol şol bada Subudaý batyry dergähine çagyrdy. Oňa ýaşyryn tabşyryklaryny aýtdy. Subudaý batyr derrew işe girişdi. Hawa, ynsanda iň ejizi zenan. Ýöne hanyň uýuşyça, iň başarnyklysy hem şolar. Aýal çynyny etse, dagy-daşy talhana öwrer.

Subudaý batyr şäherme-şäher aýlandy. Ahyry ýitigini tapdy. Ol türkmen gelni gözel Melikedi. Oňa tabşyryga boýun sunmakdan başga alaç ýokdy. Ýogsam, ilen-çalanlaryny güjük gyran ýaly paýhynlajakdyklary şeksiz. Ol garyp düşen täjiriň ýeke gyzy. At üstünde oturmak, ok-ýaý atmak çagalykdan oýnagy. Subudaý batyr oňa Çingiz hanyň buýruklaryny aýtdy. Hem-de Jelaleddini öldürmegiň ýoluny salgy berdi. Aşhanasynda ýerleşip zäher bermeli. Bu-dilde aňsat. Jelaleddiniň yrakdaky meýdanlaryna aralaşmagy Subudaý batyryň özi gurnady. Şol taraplara barýan kerwene Melikäniň daklyşmagyny sepini bildirmän oňardy. Kerwen

surnukdyryjy ýol ýöräp, gaty daşa gitdi. Gyrmýldan gyr aşýar. Ine, şeýdip kerwen Jelaleddiniň hökmürowan ýerleriniň çetine aýak basdy. Subudaý batyr soňky niýetini amala aşyrdy. Ol şu pursata takatly garaşyp, kerweniň yzyndan garaba-garaba gelýärdi.

Bölek atlylar çozdular. Kerwendäkilerden Melike we duýulmaz ýaly birki sany adam diri galdyryldy. Ýöne bu iki adam hem agyr ýaralydy. Şikara çykan Jelaleddin, onuň atlylary üstlerinden bardylar. Iki ýaraly suw içenlerinden soň, dünýäniň derdeserinden şol bada dyndy. Melike suwy teňnelik bilen içdi. İçesi gelmese-de, artyk içdi. Bolan ahwaly soramak hökman däl. Kerwen talanypdyr. Gurşunly kenek kimin dykyz, ak meňizleç ýüzüni sörtük çawlap garaýagyzylaşan Jelaleddine Melikäniň gözi ilende, ondaky gizlin ýesir edijilige yranjyrady. Soltanyň hem oňa nazary kaklyşdy. Şonda ümzük atanyny duýman galdy. Başda: "Meň aýak tozумыň degen ýerlerindäki kerweni talamaga gurbat tapan goç ýigit kimkä?" diýip, gelen pikir ok atylan sarlar kimin pytrap gitdi.

Jelaleddin iki-üç günden mesgenine dolanyp bardy. Melike bu ýere näme üçin geleninem birbada unutdy. Söweşjň esgerler sapsap bolşup meýdanda harby türgenleşik işlerini geçýärdiler. Gelin şolaryň arasynda ýörmegi küýsedi. Ýöne basym akylyna aýlandy. Sebäbi Subudaý batyr Çingiz hanyň adyndan ummasyz mal-mülk, sylag-serpaý, hatda bir şähere häkim bellemeklige söz beripdi. Ony ýuwundyrdylar, naharladylar, timarladylar. Dem-dynjyny aldy. Melike: "Soltan söhbet üçin heý, huzuryna çagyrmazmyka?" diýip, göwün ýüwürtdi. Jelaleddiniň bolsa biri-birinden gaýra goýulmasyz iş-aladalary köp. Onuň esasy matlaby musulman döwletleriň agyzlaryny birikdirip, ganojak Çingiz hany dyza çökermek. Ýöne bu başa baranok. Musulman hökümdarlary: "Ol eşekde ýüküm ýok, ýykylsa habarym ýok" edýärler. Bu onuň hyýallaryny ýele sowursa-da, göwni çökgünligiň batgasyna batanok. Dogry, soňky wagtlarda şerap içmesini artdyrdy. Baş wezir muny bilse-de, dyndy. Sene ýazyjysy danawy Muhammet Nesewi welin, beýdiberse soltanyň tiz çagşajakdygyny batyrgaýlyk bilen aýtdy. Jelaleddin şundan soň oýlandy-oýlandy-da, bu pişesini kemeltdi. Hemişekisi ýaly "Beýik Isgenderiň ýörişleriniň kitabyny" okap başlady. Onuň käbir sahypalaryny ýatdan bilýär. Soltan şol bir wagtyň özünde Gürjüstana ýöriş etmek meýlini güýçlendirdi. Melikäniň bolsa, işiniň şowlamagynyň uçgunjyklary ýylpyldady. Ol harby

zenanlygyny gizlin saklaýardy. Onsoň başarjak işi hasap edilip, aşhanada orun berildi. Bir günem soltanyň garry aşpezi syrkawlady. Nahary Melike taýýarlady. Ony iýen Jelaleddin tagamy öwdi we sowal berdi:

– Örän datly. Kim bişirdi?

– Hatyn Melike hanym, Siziň Alyhezretleriňiz...

Bu Melikäni gylawlandyrdy. Datlydan-datly tagamlar bişirip, baş maksadyny unudaňkyrlapdy. Bir gezek Jelaleddinu gabatlaşdy. Owadan zenanlara gezek gelende ýüregi ýuka soltan sakga durdy. Saklawlaram şeýtdiler. Asyl asmanyň Aýy zemine gaçan bolaýmasyn? Onuň göçme haremhanasynda biri-birinden zyýada, gelşikli zenanlar bar. Munuň ýalysy welin ýok. Haýsy ýurduň jereni? Haýsy kölüň guba gazy? Talanan kerwendäki naçar ýadynda galmandyr. Soltan ýangynly bakyp, ýoluny dowam etdi. Melike-de, bagryna ot düşen şekilli ahwaly başdan geçirdi. Älhepus, o bürgüt nazary! Onuň öňünde haýsy zenan eräp-akmaz. Şol gijeden başlap, gelniň ukusy kemeldi. Eýsem, ol adamsyny söýüpdimi? Ýok. Ony tozan dädesi mala-beýlekä çalşyp goýberipdi. Baly goýalan gelin mähir-muhabbet, söýgi küýseýärdi. Ýigidi welin humarbazdy. Neşä erkini aldyrdy. Şeýdip köp gijeler gelin gujagy boş galdy. Nowçalan gül süllerip solýardy. Emma daň çygyndan päkize Melike ýeňles ýigitleriň göz gyzdymalaryndan saklanmagy başardy. A indi näme? Belki, Jelaleddiniň ýekeje gijelik gujagy üçin, dünýäniň barça baýlygyndan geçer. Eý, toba, ne jyn urdy? Telbelän bolaýmasyn? Ol köp gezek ony kalbynyň töründen kowmaga synandy. Gaýtam näçe daşlaşjak boldugyça, şonça ýakynlaşdy. Bu näme? Yşkyň odudyr. Gyz mahalynda ymyzganyp, gelinkä oýanan biserhet söýgüdür. Soňabaka düýşüne girip, mahmal saçlaryny ýassanyp ýatýar. Gelin hopugyp oýanýar. Görse, Jelalledin ýok. Şondan soňky uky ummanlaryň çuňlugyna gaçar. Gelibilmez. Ýalpyldap Gün dogar. Janly-jandar herekete geler. Melike-de şeýder. Ýöne bir görseň barmagyny aş pyçaga kesdir. Käte ýat ýaby ýaly böwrüni diňläp durar. Soňky gezek naharyň duzy öteräk düşäýdi. Ol tas işden kowlupdy. Onsoň birneme özüni dürsedi. Onuň kalbynyň bir ýerlerinde Jelaleddin özüni çagyrrar tamakinçiligi şineleýär. Soltanyň teşnelik bilen ýangynly bakysy hakydasyndan çykanok. Onuň iş-derdi seňrikden agdyk bolmaga çemeli, ýogsam, gözel Melikäniň perraç kirpiklerinden aman sypaýmak her kime başartmaz. Jelaleddin bolsa soňky wagtlarda "Dana duşmandan öwrenmegiň aýby ýok" diýen pikire

eňnit edip, Çingiz hanyň hilegärliklerini göz öňüne tutup ýör. Onuň ýeňişleriniň esasy sütüni aldawçylyga ussatlygy. Onsoň soltan gürjüleri boýun egdirmegiň ýollary hakynda kelle döwýär. Häzir aňtawçysynyň habaryny alyp goýberdi. Ol gürji illerinde bir aýa golaý timisgenip gelipdi. Onuň aýtmagyna görä, beg-begzadalar gedem, hatda biri-birlere göwni ýetenoklar. Ýöne Jelaleddiniň çozmagy agyzlaryny birikdirmegi mümkin. Bu-da öz aralaryndan içinden-bagryndan ýalyn geçen aznawur serkerde dörese şeýle bolar. Muny başa bardyrmazlyk üçin itleriň ortasyna lukma oklanyşyny gurnamaly. Nädip? Elbetde, häzir gizlin saklar. Kawkaz daglaryna aralaşanda girişse-de, jüpüne düşmän durmaz. Ýöne özem her ädimde ala garganyň hüşgärliğini elden bermeli däl. Şunda öňräkki bolan bir kiçijik waka ýadyna düşýär. Soltanyň Hind derýasyndan urup geçen bedewini juda eý görýänliginu bu jelegaýlarda bilmeýän ýok bolsa gerek. Jelaleddin şonsuz – ganatsyz guş. Onuň ýeke özüne bir goja atbakar yssy-idiwat edýär. Çyn bedewd-ä. Harby tilsimlere düşbüliliginden başga-da süýnüp-sarkyp, sallanjyrap ýörände, özüne göwni ýetýän gyz ony görende ädimini ýalňyşyp büdreyär. Ine, näkesiň biri göze güýdüşip, şol janaweriň boýnundan gylyjyny inderjek bolup durka ele salynýar. Damarlarynda türkmen gany akyp, gahary bokurdagyna gelen Jelaleddin betlagamy ata süýredip, göwresini tike-tike etdirdi. Muhammet Nesewi: "Beýik hökümdarym! Atyňa kast edildigi ~ özüňe kast edildigidir. Hökman munuň gözbaşynda güýçli we mekir duşmanyň eli bardyr. Anyklamaly eken" diýip, maslahat berdi. Soltan gyzgynlygy bilen şeýtmänligine soňra ökünmän durmady. Haýp wagşy gahar adamy köre öwürýän eken. Ýogsam, ol özüniň ýeke-täk duşmany Çingiz han hasaplaýardy. Demi düşýän ýerlerinde han-begleriň dawa-jenjellerini dogry çözüýär. Garamaýaklara ganatyny gerýär. Şonda-da.., ilçilik-dä. Duşman tapylýar. Ol häzir gürjülere ýörişi çaltlandyrmagyň pikirine gümra. Besdir, köp ýatyldy. Gürjüleri eýelese, biliniň kuwwaty artar. Belki, beýleki kawkazlylary-da boýun egdirer. Esasy oňurga gürjüler. Onsoň ilki şolardan başlamaly:
– Siziň Alyhezretiňiz...

Soltan ukudan oýanan şekilli ahwaly başdan geçirip, gapy saklawbanyna sowally nazaryny dikdi:

– Bir ýigitdir gyz gyssagly kabul etmegiňizi sorayar.

Jelaleddini baş atdy:

– Goý, gelsinler!

Juwanlar tiz içeri girip, lowurdaýan hala gursaklaryny berdiler. Hökümdar olara ýol arçady:

– Boluň, aýdyberiň!

Ýigit düşündirdi:

– Biz biri-birimize göwün berdik. Gyzyň atasy tüçjar baý. Kellekeser agalary-da bar. Maňa durmuşa çykarylmaýagy belli. Özümem "Ýerden ýeke çykan" diýenleri. Ýetim. Maslahaty çugdamlap, Siziň Alyhezretiňizi penalamaga geldik. Ömrümde ilkinji gezek ogrulyga ýüz urdum. Baýyň atyny ogurladym. Şonuň gylýal çopanydym. Ýogsam, çöregimi halal gazandym.

Soltan bir pursat oýlandy-da, şeýle diýdi:

– Näme-de bolsa sawçylyga adam ibermeli ekeniň. Bi hereketiň hormat goýmazlyk, edepsizlik.

Gyz aglady. Ýigit ýene ýer bagyrtlady:

– Hatamyzy geç, beýik hökümdar! Ýöne bizi gora. Olar atly kowup, ýetip gelýärler.

– Dikel, inim!

Ýigit gulaklarynyň eşidýänlerine ynanmajak boldy. Sarsgyny uzaklara düşen Jelaleddin ýeňiýoluk ýeke ýigide "inim" diýip ýüzlenip otyr. Ol ikinji gezek öňki aýdanlaryny gaýtalap, yz ýanyndan buýruk berdi:

– Dem-dynçlaryny alsynlar. Hyzmatyňyzy gaýgyрмаň.

Bular çykandan soň, basym huzuryna ýüz-gözleri çaňjaraň, etli-ganly, murtlaryny ýeňsesinden çataýmaly, göwrelek pyýada içeri girip iki epildi:

– Beýik Soltan! Olary elime ber! Içimi sowadaýyn. Ýüzüme gara çekdiler meň. Kemterisinden ýañzytmadylar. Ýigit sawçy-da ýollamady. Beren duzum urar o eşşegatalyny.

Jelaleddiniň çaklamasy takyk çykan. Ýeser baý şeýle diýmelidi. Şonam aýdyp dur. Soltan çynyny sözledi:

– Menem käýedim olara. Nätjek, säwlik goýberipdirler. Garyp ýigidiň deregine söz aýdýan saňa. Guda bolaly. Toýy özüm tutjak.

Baýa ylalaşmaktan başga alaç galmady. Eýsem näme? Demi ýer godukdyrýan soltan oňa adam şekilli sarpa goýdy.

Jelaleddin sözünde tapylyp, gumrulary jübütledi. Soňra ýigidi nökerlige aldy. Bu-da, Çingiz hana atylan sary peýkamyň birine öwrüler. Şeýle pursatlarda Melike özüne berilen mütdeti hasapлады. Golaýlapdyr. Ol hopukdy. Dura-bara dumana ulaşan serini saýpallady. Eýsem yşk söwdasyna geldimi? Tohum-tijinden başga-da... Çingiz han onuň şäherini tekizläp, üstünde ýumurtga

togalar. Elbetde, tabsyryk ýowuz. Emma hötdesinden gelmeli. Tagama zäher gatmak başardar. Soltanyň weli, ökde tebipleri bar. Bilerler. Onsoň beýtmeklik çaga hyýalyňa meňzeýär. Suwa girip gury çykmagy oňarmaly.

Melike soltan bilen pynhan ikiçäkligi gurnamagy ýüregine berk düwdi. Şonda zäherli şerbet bermäge pursat bolar. Nämäniň gopanlygyna düşüňänçäler gaçmaklyk şowlar. Şeýdip, ýene bir gezek Jelaleddiniň gözüne ilmegiň ebeteýini tapdy. Soltanyň bürgüt nazarynyň çuňlugy gelni gumrujyk kimin ýuwutdy. Melikäniň göwni bu sapa aldady. Agta gul gije ony gül pürküken ýaly otaga eltdi. Onda... dagnyň bölegi şekilli Jelaleddin Meňburmy sarsman otyrды. Melikäniň ýüregi gürsüldäp, hut agzyndan çykara geldi. On dört, on baş ýaşly gyzyň ýigit bilen ilkinji sataşykday ahwaly döredi. Aşak bakdy. Sülmüredi. Galpyldady. Soltana ne döw çaldy diýsene! Hamala, işsekçer şekilli. Dili baglandy. Galjak boldy. Ysgyn-deramatsyz. Bu näme boldugy. Belki, jadygöýdür görüp durany. Ýüze taý bolýan Jelaleddin! Hany, garadan gaýtmazlygyň? Çymçyk ýaly gelniň önünde... Pä-heý! Gaýrata gal! Ol turdy. Ýöne entirekledi. Gepleýändirin öýtdi. Sesi weli, özüne-de eşidilmedi. Diňe dodaklary çalaja münküldedi. Herhal, yranjyrap, gelne tarap gaýtmaga iner kuwwatly dyzynda sähelçe gurbat tapdy. Ine, onuň howurly demi gelniň daň säheri dek ter ýañaklaryna urlup, ataş çawlana dönderdi. Melike çaykanjyrap, tas soltanyň egninden ýapyşypdy. Herhal, saklanmagy başardy.

– Hany... – Böwedi böwsülen sil kimin Jelaleddiniň dili açylyp başlady: – Hoş gördük.

Melike delmuryş oňa owadan, jeren gözlerini aýlady-da, ýene sözlärine garaşdy. Soltan gultunyo dowam etdi: – Gizlejek däl. Özünem aňýansyň. Meň ornuma başgalary goýsaň-da, şeýder. Köp näzeniniň gülüni tirdim. Seniň ýalysyny weli görmedim.

Ol birhowa dymyp, şeýle diýdi:

– Hany... neme... Men seni söýdüm. Bu sözleri heniz hiç kime aýtmanlygyma, muny ilkinji gezek aýdýanlygyma ynan.

Elbetde, bu sözler on dört, on baş ýaşly gyzka näbelli bir ýigit tarapyndan aýdylmalydy. Başky söýgi, gör, nirelerde eglenipdir?! Bi niçik ahwal? Bi niçik?.. Munuň yz ýanyndan gelin kalbynda münkürlük oýandy. "Asyl erkek kişiler ýalan sözlemäge ökde ahyryn". Basym garşylykly pikir döredi. "Beýle diýmän, hökmürowanlygyna tutsa, elimden näme geler?". Onýança Jelaleddiniň sesi eşidildi:

– Ak goluňdan şerbet ber. Gana içeyin. Ol söýgi şerbeti bolar. Melikäniň böwrüne iblis dürtgüledi: "Bü-ýä ugruna bolaýdy"... Ol beýleräkdäki nygmatly mejimä baryp, aňyrsyna bakdy-da, göwsüniň üstünde gizlän zäherini alyp, badanyň içine oklady. Iki sanysyny göterip, ýüregine daş baglap, soltana peýlänini berdi. Eh, söýýän gözler! Sen batyl bolýan ekeniň. Alkymjygyňdaky ajaly göreňok.

Soltan joşgunly gepledi:

– Ataşsyz ýakma! Ýaşaýşym, iki dünýä serwerim! Sen niçik görýäň? Dillen, melegim!

Melikäniň on iki süňni gagşap endiredi. Badasyndaky goýy-gyzgylt şerbetem saçalandy.

– Geple, jahandaky ýeke-täk kuýaşym!

Gelin ýazykly, ýöne aldajy nazarynu aşygyna dikdi. Soltan hut dyza çökäýdi:

– Heniz adam oglunyň öňünde beýtmändim. Bol, dillen, sahypjemalym! Öz şirin zybanyňdan eşideýin. Eger isleseň sabada hatynlarymyň baryna ejaza bereýin. Maňa diňe sen gerek.

– Men..., men...

Soltan syçrap turdy. Ýöne Melikäniň ýañaklaryndan ýol ýasan gözyaşy goşa düwmäni gördi.

– Näme üçin aglaýaň? Goý, aglama, perişdäm. Men seniň adyňdan sary sakgal Çingiz hany kül-uşak etjekligime ynanýan. Hawa, ynanýan!

Ol ýumruklaryny daşa dönderip düwdi. Şonda içi zäherli bada şatyrdap tas döwülýärdi. Melikäniň gözleri giňden açyldy. Soltanyň aýdanlary weli, kalbyny daglady. Onuň çyndan göwün berendigine indi münkür bolmak, haýasyzlyk, biedeplikdi. Haram keýp üçin däldigini syzdy. Ol birden Soltanyň elindäki badany kakyp aldy-da, bir demde başyna çekip, özüniňkini oňa uzatdy:

– Me, iç!

Pyşyrdap aýdylan sözlere näme üçindir geňirgän Jelaleddin hoşgylaw şeýtdi. Oňa magşugynyň islegini berjaý etmekden başga mukaddeslik bolup bilmez. Ertiriň özünde gürjülere däl-de, Çingiz hanyň üstüne ýörişe ugramak meýli aldym-berdime saldy. Ony ýeňjekdigi baradaky ynam gursagyny ýararlap, bogazyna sygdygyndan uly ili bilen gygyryberesi geldi. Melikäniň weli, barha haly haraplandy. Agzynyň içi gus-gury bolup, näzijek, ýuka dodaklary kepedi. Aý kamat yüzüniň nury öçüp, gögümtil gara öwüsdi. Yşk zäheri bala öwürüp bilýän ekeni. Ol iň soňky güýjüni toplap, haýalja:

– Me... men... sen... seni... – diýip bildi-de, şalkyldap ýykylmazlyk
üçin soltanyň gujagyna doldy:
– Söý... söýýän... бүр... бүrr... gü... dim...
Annatagan NURGELDIÝEW.

#edebiyatwesungat Taryhy proza